

Małgorzata Maria Krakowiak*

Punkty zwrotne w biografjach duchownych katolickich ks. Jana Wiśniewskiego, ks. Wacława Blizińskiego i ks. Ignacego Lasockiego

Turning Points in the Biographies of Catholic Priests: Priest Jan Wisniewski, Priest Wacław Bliziński and Priest Ignacy Lasocki

Abstract: In this article, I will analyze the memories of Fr. Wacław Bliziński and Fr. Ignacy Lasocki and an autobiography by Fr. Jan Wiśniewski. The aim of this article is to show the turning points in the biographies of Catholic priests, which influenced their social and educational activities at the turn of the 19th and 20th centuries in the Kingdom of Poland. The period of priests' activity was related to the time of strong modernization changes experienced by the society of the Polish lands at the turn of the 19th and 20th centuries. In the first theoretical part of the article, I will outline the issues of turning points and breakthroughs in human life and present sources for research and biographical information about the authors of the personal materials. In the second analytical

* Małgorzata Maria Krakowiak (ORCID: 0000-0001-5724-301X) – dr, adiunkt w Katedrze Historii Wychowania i Pedagogii Wydziału Nauk o Wychowaniu na Uniwersytecie Łódzkim; kontakt: małgorzata.krakowiak@now.uni.lodz.pl.

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Szlakami Polski Niepodległej” w latach 2018–2023 nr projektu 01SPN 17 0020 18, kwota finansowania 751 222 zł.

Artykuł jest poszerzoną wersją referatu wygłoszonego w trakcie VIII Ogólnopolskiej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej z cyklu „Współczesne przestrzenie edukacyjne biografistyki”, która odbyła się w Zamościu w dn. 11–12 maja 2023 r.

part, I will discuss the indications of turning points in the researched source material, focusing mainly on the state of affairs from the turn of the 19th and 20th centuries until 1918, which were related to social, educational and care activities.

Keywords: biography, turning point, socio-educational activity, care activity, catholic priests, Kingdom of Poland.

Punkty zwrotne i przełomy w biografiiach – wprowadzenie

W niniejszym tekście wykorzystano kategorie przełomu i punktu zwrotnego, które często stosowane są w biografistyce. Wielu badaczy prowadziło rozważania definicyjne nad punktem zwrotnym, przełomem i cechach przełomowości¹. W niniejszym artykule punkty zwrotne – rozumiane będą szeroko jako: wydarzenia historyczne, sytuacje społeczne, spotkanie osoby, przeczytanie książki, podróże, które miały charakter przełomowy i spowodowały zmiany/zwroty w biografii wybranych duchownych katolickich. Przy wskazaniu przełomów i punktów zwrotnych o bardzo szerokim zakresie znaczeniowym ważne było uwzględnienie podmiotu i biegu życia osób, będących zawsze częścią zmiany. W analizowanych materiałach osobistych wskazano punkty zwrotne, które autorzy uważali za przełomowe i twierdzili, że wpłynęły na zmianę ich postawy, ich późniejsze losy i działania. Opisano również te, których duchowni katolicy nie określali wprost przełomami, ale powodowały one zmiany w ich biografiiach.

W analizowanych dokumentach osobistych zauważyć można punkty zwrotne, które miały dwa wymiary – zewnętrzny i wewnętrzny². Wymiar zewnętrzny dotyczył pojawienia się nowych warunków oraz konieczności przystosowania się do nich i zmiany nastawienia do wydarzeń. Doświadczenia te

- 1 Na ten temat: A. Całek, *Przełomy w życiu twórców – od archeologii pojęcia do praktyki badawczej*, w: *Biografie nieoczywiste. Przełom, kryzys, transgresja w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. M. Karkowska, Łódź 2018, s. 86 i dalej; D. Dobrowolska, *Przebieg życia – fazy – wydarzenia*, „Kultura i Społeczeństwo”, 36 (1992) nr 2, s. 84–87.
- 2 Na ten temat: K. Lasocińska, *Kreatywność, transgresje i autokreacja – przełomy biograficzne a potrzeba twórczości osób dorosłych*, w: *Stalość i zmienność w biografii. Przełomy biograficzne*, red. E. Dubas, A. Gutowska, Łódź 2019, s. 108.

przyczyniały się do poszukiwania nowych rozwiązań, podejmowania działań w inny sposób niż dotychczas. Wymiar wewnętrzny (często wiązał się z przeobrażeniami o charakterze zewnętrznym) związany był ze zmianą okoliczności życia i koniecznością przystosowania się do nowych warunków oraz ich interpretacji. Dotyczył modyfikacji postawy, do siebie i do innych osób. Wymiar wewnętrzny odnosił się do świadomych działań podmiotu i podejmowanych przez niego aktywności.

Źródła do badań

Materiał źródłowy stanowiły dokumenty osobiste – autobiografia i wspomnienia. Ich cechą charakterystyczną był „duchowny podmiot piszący”³, którego pełniona rola życiowa i zawodowa oddziaływała na charakter tworzonego tekstu, możliwe, że również i jego autocenzurę. Materiały osobiste księży były nacechowane i pisane z perspektywy osoby duchownej, co może stawiać pytanie o wpływ „stanu duchownego” na kształt wspomnień i autobiografii. W zebranych materiale źródłowym księża podobnie prowadzili narrację, a ich optyka zdecydowanie uwzględniała i opierała się na wartościach związanych z nauką Kościoła, reprezentowali podobny światopogląd oraz postawy i społeczne zaangażowanie. Kryterium doboru wybranych postaci stanowiła ich intensywna (wyróżniająca się na tle środowiska duchownych) praca społeczno-oświatowa oraz pozostawienie dokumentów osobistych. Opis doświadczeń wskazanych przez księży w niniejszym artykule zaprezentowano problemowo. W ich analizie skupiono się na życiu i działalności księży do 1918 r., uznając przełom XIX i XX w., lata w przededniu pierwszej wojny światowej i okres wojenny za czas szczególnie intensywnych przemian w Królestwie Polskim.

W dwutomowej autobiografii ks. Jana Wiśniewskiego, pozostającej w niedrukowanym rękopisie, autor opisał historię życia od dzieciństwa do roku 1921⁴.

- 3 Termin zmodyfikowany i zapożyczony od Anny Pekaniec, *Czy w tej biografii jest kobieta? Kobięca literatura dokumentu osobistego od początku XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*, Kraków 2013, s. 6.
- 4 Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu [dalej: MDS], *Autobiografia ks. Jana Wiśniewskiego napisana w 1916 r. Księga I-sza* (rkps); *Autobiografia Księdza Jana Wiśniewskiego, Księga II-ga* (rkps).

Źródło poza opisem zostało wzbogacone zdjęciami, zawiera zszytą korespondencję, pocztówki, dyplomy, zaproszenia, artykuły prasowe oraz odręczne szkice. Narrator skupił się w niej na opisie wydarzeń, osób, miejsc, nie zawsze zachowując przy tym układ chronologiczny. Pierwszy tom jest opisem życia (od narodzin) i działalności ks. Wiśniewskiego do października 1916 r. Drugi tom w całości został poświęcony okresowi probostwa w parafii w Borkowicach. Rękopis autobiografii pozostaje w zasobie Muzeum Diecezjalnego w Sandomierzu.

Wspomnienia ks. Waclawa Blizińskiego dotyczyły okresu od jego narodzin –1870 r. do lipca 1939 r., kiedy zakończył ich spisywanie. Zachowały się one w trzech egzemplarzach – nieco różniących się od siebie. Ich scalona wersja w opracowaniu Grzegorza Walisia ukazała się pod tytułem *Wspomnienia z mojego życia* w 2017 r.⁵ Jedna z wersji wspomnień, znajduje się w dziale zbiorów specjalnych Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Łodzi⁶. Autor niewiele uwagi poświęcał w nich opisom przeżyć i emocji, które mu towarzyszyły. Zachował w nich chronologię wydarzeń i skupiał się na faktograficznym opisie miejsc, historii, osób.

Ks. Ignacy Lasocki wspomnienia z życia i działalności zamieścił w dwóch wydawnictwach, które ukazały się w dwudziestoleciu międzywojennym. Pierwsze z nich wydane w 1931r.⁷, składa się z kilku tekstów (niektóre z nich były wydane wcześniej), dotyczących m.in. organizacji i funkcjonowania Szkoły Udziałowej w Płocku. Druga praca dotyczy głównie kształtowania postawy religijnej ks. Lasockiego⁸. Wspomina w niej m.in. wydarzenia z dzieciństwa, sytuację związaną z domem rodzinnym, pobytem w seminarium oraz na studiach w Rzymie, a także działalność społeczno-oświatową w Róźnie i Płocku. Zgromadzone materiały osobiste są interesującym przykładem dorobku pisarskiego duchownych, zawarte tam informacje posłużyć mogą do przybliżenia ich poglądów oraz są pomocne w ustaleniu faktów biograficznych.

5 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, oprac. G. Waliś, Szczesne 2017.

6 Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, Materiały ks. Waclawa Blizińskiego, rkps. 1/1–1/2.

7 I. Lasocki, *Luźna wiązanka wspomnień z działań własnych i ludzi mi bliskich w dziedzinie szkolnictwa polskiego, głównie płockiego*, Płock 1931.

8 I. Lasocki, *Najświętsza Maryja Panna w kanwie luźnej – życia mego*, Płock 1931.

Biogramy duchownych – działaczy społeczno-oświatowych

Ze względu na ograniczoną objętość tekstu przedstawiono jedynie najważniejsze informacje biograficzne o duchownych katolickich i ich działalności społeczno-oświatowej. Jednocześnie wskazano wydawnictwa i źródła zawierające pełne biogramy księży.

Wacław Bliziński urodził się 28 lipca 1870 r. w Warszawie, zmarł 21 października 1944 r. w Częstochowie, był synem Mateusza i Magdaleny z Warychowskich⁹. Ukończył szkołę średnią w Warszawie, następnie wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku, święcenia kapłańskie otrzymał w 1892 r. Po ich uzyskaniu pozostał we Włocławku, pracował jako prefekt w szkole rzemieślniczej i pełnił funkcję sekretarza generalnego włocławskiego konsystorza w kurii biskupiej. Od 1900 r. objął parafię w Liskowie (gubernia kaliska). Jako proboszcz prowadził liczne działania społeczne, oświatowe i kulturalne. Był inicjatorem tajnych kompletów, ochronek i szkół, zakładał placówki opiekuńcze, rozwijał ideę spółdzielczości, zainicjował założenie sklepu spółkowego. Był współtwórcą kursów rolniczych, warsztatów tkackich i zabawkarskich, kursów kroju i szycia dla kobiet. Przyczynił się do powstania w Liskowie Domu Ludowego, będącego siedzibą kilku z wyżej wymienionych organizacji. Działalność kontynuował w dwudziestoleciu międzywojennym, m.in. rozwinął funkcjonowanie szkoły rolniczej i organizował w Liskowie wystawy, które gromadziły tysiące odwiedzających. Pełnił funkcję dyrektora departamentu Opieki Społecznej w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej.

Jan Wiśniewski urodził się 3 maja 1876 r. w Krępie Kościelnej, zmarł 7 czerwca 1943 r. w Borkowicach, był synem Aleksego i Michaliny z Molenckich. Od szóstego roku życia wychowywała go babcia Scholastyka Molencka¹⁰.

- 9 Szczegółowe informacje biograficzne: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, rkps. 1/1-1/9; S. Kęszka, *Źródła o pracy i życiu ks. prałata Wacława Blizińskiego*, Kalisz 2006; tenże, *Życie i dzieło ks. prałata Wacława Blizińskiego 1870-1944*, Kalisz 2008; Ż. Marszałek-Trzebińska, *Ksiądz Wacław Bliziński i jego dzieło na rzecz rodziny wiejskiej w Liskowie (1870-1944)*, „Wychowanie w Rodzinie”, 18 (2018) nr 2, s. 17-30, DOI: 10.34616/wwr20182.017.030.
- 10 Szczegółowe informacje biograficzne: ADS, sygn. FW-54, Akta osobowe Jana Wiśniewskiego; J. Fidos, D. Olszewski, *Ks. Jan Wiśniewski 1876-1943: życie i działalność*, Kielce 2000; W. Wójcik, *Ks. Jan Wiśniewski (1876-1943)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 6 (1963) s. 279-290, DOI: 10.31743/abmk.6413.

Ukończył średnią szkołę w Radomiu, następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Sandomierzu. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1899 r., a w tym samym roku podjął pracę jako wikariusz w parafii w Kozienicach. Pracował także w Cerekwi, Ćmielowie i Stromcu (wszystkie te parafie były na terenie guberni radomskiej). W Ćmielowie rozwinął działalność społeczno-oświatową, jako wikary założył dwie ochronki, straż pożarną, klub robotniczy, prowadził lekcje religii. Od 1906 r. pracował w Radomiu, gdzie obok posługi kapłańskiej był prefektem w szkołach żeńskich. Inicjował zakładanie kursów wieczorowych, pomagał w tworzeniu i prowadzeniu działalności stowarzyszeń robotniczych, m.in. Domu dla Sług św. Zyty. Jego pasją było gromadzenie pamiątek, przedmiotów zabytkowych, dokumentów, które przekazał na rzecz Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Radomiu. W 1913 r. objął parafię w Borkowicach. Jako proboszcz kontynuował działalność społeczną, oświatową, kolekcjonerską i badawczą (jego pasją było także gromadzenie i opracowywanie informacji o diecezjach, które wydawał drukiem). Angażował się w tworzenie szkół i bibliotek. Urządzał na plebanii wystawy, po których oprowadzał uczniów. Był autorem prac historycznych, literackich, hagiograficznych, bajek, wierszy i utworów scenicznych.

Ignacy Lasocki urodził się 15 września 1860 r. w Rycharcicach Wielkich, zmarł 25 maja 1933 r. w Płocku, był synem Ignacego i Natalii Polemir-Stekert¹¹. Edukację rozpoczął w domu rodzinnym, w 1878 r. ukończył Gimnazjum Filologiczne w Płocku. Do Seminarium Duchownego wstąpił w rodzinnym mieście. W latach 1882–1886 podjął studia w Rzymie, które ukończył doktoratem z prawa kanonicznego. W 1886 r. powrócił do Królestwa Polskiego, rok później przyjął święcenia kapłańskie. Po ich otrzymaniu pełnił posługę na terenie guberni płockiej, w Słupnie, Rokiciu, Baboszewie i Różanie. Propagował polskie szkolnictwo. W 1907 r. otrzymał godność kanonika katedralnego, rok później

11 Szczegółowe informacje biograficzne: Archiwum Państwowe w Warszawie, sygn. 1270, Zbiór Korotyńskich, *Lasocki Ignacy – ksiądz prałat*; S. Gajewski, *Spółeczna działalność duchowieństwa w Królestwie Polskim 1905–1914*, Lublin 1990; M. Macieszyna, *Pamiętnik Płocczanki*, oprac. i przedm. A. M. Stogowska, Płock 1996; L. Duszczyk-Michalak, D. Korzan, *Ignacy Lasocki – (nie)znany płocki organizator, pedagog i działacz społeczny*, „Edukacja Obywatelska”, 1 (2015) s. 1–28; A. M. Stogowska, *Ksiądz Ignacy Lasocki (1860–1933) miłośnik sztuki, społecznik płocki*, w: taż, *Edukatorki: wychowanie w szkołach płockiej zwanej „Małachowianką”*, Płock 2016, s. 99–113.

prałata papieskiego. Działał w Płocku, gdzie w 1907 r. założył Zakład opiekuńczo-wychowawczy św. Stanisława, funkcjonujący pod nazwą „Stanisławówka”. Był współzałożycielem Szkoły Udziałowej i działaczem Towarzystwa jej imienia powołanego przy placówce. Angażował się w prace Towarzystwa Naukowego Płockiego, przekazał eksponaty do nowotworzonego muzeum. W czasie pierwszej wojny światowej pełnił funkcję prezesa Komitetu Obywatelskiego i angażował się w prace na rzecz ludności cywilnej w Płocku.

Punkty zwrotne w wybranych biografjach duchownych katolickich

W materiałach osobistych ks. Blizińskiego i ks. Wiśniewskiego duchowni wspominali etap szkolny i okres adolescencji, w szczególności podkreślali doświadczenia zrusyfikowanego systemu edukacji. Pisali o apuchtinowskiej szkole, w której zakazywano rozmów w języku polskim, pomijano zagadnienia z historii i geografii, uczono w języku rosyjskim. Punktem zwrotnym u ks. Blizińskiego było odejście ze szkoły i podjęcie samokształcenia. Ks. Wiśniewski w autobiografii wiele uwagi poświęcał okresowi szkoły i doświadczeniom związanym z zrusyfikowanym systemem oświaty. Okres nauki w gimnazjum opisywał jako „najsmutniejsze chwile mego życia”, które wielu uczniów „zwichnęły i spaczyły”¹². Uczęszczanie do szkół średnich w podobnym okresie było doświadczeniem pokolenia (punktem zwrotnym o zewnętrznym charakterze), które wkraczając na drogę pracy duszpasterskiej i społeczno-oświatowej podejmowało szereg działań by organizować ruch oświatowy (tajny i oddolny), który miał na celu przeciwdziałanie rusyfikacji dzieci i młodzieży.

Po ukończeniu szkoły średniej wszyscy trzej duchowni rozpoczęli edukację w seminariach duchownych. W materiałach biograficznych obranie tej ścieżki opisywali jako realizację wcześniej określonej i wyznaczonej drogi. We wspomnieniach i autobiografii poszukiwano informacji na temat punktów zwrotnych wpływających na podjęcie decyzji o wyborze ścieżki kapłańskiej. W przypadku ks. Blizińskiego decyzja o wyborze stanu duchownego została podjęta we wczesnym dzieciństwie. Za punkt zwrotny uznać można jego ciężką chorobę. Matka – będąca osobą bardzo religijną – za ocalenie życia dziecka ofiarowała

12 MDS, *Autobiografia, księga I-sza*, k. 18.

go w posługę kapłańską. Pisał we wspomnieniach, że „drogę matka mi obrała”¹³. Na wybór drogi życiowej ks. Wiśniewskiego również wpływ miała matka. Wspominał, że jej pragnieniem było, by został księdzem lub lekarzem. Matka zmarła, gdy jej syn miał trzy lata, a opiekę nad nim przejęła babka, która, jak wspominał, „poprowadziła go do kapłaństwa”. Znaczącą rolę w wyborze drogi duchownego w przypadku ks. Lasockiego również miała matka. We wspomnieniach odnotował: „Wola matki ziemskiej zaprowadziła mnie do Seminarium Duchownego – opieka Matki Bożej zadziałała, iż nigdy nie żałowałem, że zostałem kapłanem”¹⁴.

Punktem zwrotnym w biografiami duchownych, mającym równocześnie wewnętrzny i zewnętrzny charakter, było wstąpienie do seminarium. Decyzja ta wiązała się z przyjęciem nowej roli, przynależnością do określonej grupy, funkcjonowaniem w miejscu o określonych zasadach oraz przyjęciem narzuconych postaw i wartości. Ks. Bliziński pisał, że: „[...] nie zdawałem sobie sprawy z powagi tej decyzji, ani jej skutków w życiu. Bo powiedziawszy prawdę, czy młodzieniec siedemnastoletni ma w sobie tyle rozważli, tyle głębszej refleksji, aby móc docenić oraz ocenić właściwie, co istotne może być w życiu dla niego pożyteczne, co może stać się dla niego błogosławieństwem, a co ciężarem”¹⁵. W autobiografii ks. Wiśniewski o czasie tym pisał: „Pobyty w seminarium zaliczam do najjaśniejszych lat w moim życiu. Wyrwany z atmosfery tyrańskiej szkoły, otoczony ciepłem i życzliwością ojcowską profesorów, czułem się zupełnie inaczej niż dawniej”¹⁶. Ks. Lasocki we wspomnieniach opisywał czas studiów w Rzymie, który był dla niego ważnym okresem kształtowania postawy duchowej. Za znaczące uważał nabycie zasad, którymi się kierował. Ich źródłem były książki i nauczyciele jezuitów opierający się na zasadach zakonnych – miłości, ufności, wierności i przywiązania do Matki Bożej¹⁷. Konstatował, że w okresie studiów działania akademików i duchownych skupiały się na wyrobieniu czci ku Matce Bożej poprzez codzienne uczestnictwo we mszach świętych, odwiedzanie miejsc kultu

13 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, s. 32.

14 I. Lasocki, *Najświętsza Maryja Panna*, s. 10.

15 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, s. 32.

16 MDS, *Autobiografia, księga I-sza*, k. 26.

17 I. Lasocki, *Najświętsza Maryja Panna*, s. 14.

i pielgrzymki, działania te uznawał za skuteczne i pisał, że postawy te „wsiąkły nieraz bezwiednie we wrażliwe młodzieńcze nasze dusze polskie”¹⁸.

Znaczącym punktem zwrotnym w biografjach duchownych o zewnętrznym charakterze było podjęcie pracy duszpasterskiej. Na tę wpływała sytuacja polityczna Królestwa Polskiego. Trudnym doświadczeniem, o którym pisał ks. Bliziński, była konieczność posługi w kościele w języku rosyjskim, a także ciągła inwigilacja księży – doświadczenie to uznawał jednak (z perspektywy czasu) za ważne, gdyż umiejętności, które wypracował w tym czasie, były pożyteczne i wykorzystywał je w pracy w Liskowie. Doświadczeń związanych z ograniczeniem działalności przez władze zaborcze doświadczył też ks. Wiśniewski. Mimo iż posiadał urzędowe zezwolenia, zdane egzaminy z języka rosyjskiego, to wstrzymywano wydanie decyzji o możliwości podjęcia przez niego probostwa. Uważał, że główną przyczyną były wydawane przez niego broszury (druk tekstów przedstawień scenicznych, monografie parafii, zbiory wierszy). Ograniczeń ze strony władz zaborczych doświadczał również ks. Lasocki. Podjął on studia w Rzymie bez zezwolenia władz carskich, co spowodowało, że miał problemy z otrzymaniem rządowego zatwierdzenia na objęcie probostwa.

Rozpoczęcie pracy w parafii na stanowisku proboszcza i działań w nowym środowisku społecznym było kolejnym punktem zwrotnym w biografjach księży. Zmiany te miały zarówno zewnętrzny i wewnętrzny wymiar. W ocenie rozpoczęcia pracy duszpasterskiej w nowych parafiach byli zgodni i wskazywali, że było to doświadczenie trudne, wiązało się z próbą pogodzenia panujących zwyczajów i norm obowiązujących za poprzedniego proboszcza, a próbą wprowadzenia własnych rozwiązań. Objęcie parafii to czas poszukiwania sposobów na przekonanie do własnych racji oraz konieczność nauki nowych umiejętności. W narracji duchownych próba wprowadzenia zmian spotykała się początkowo z niechęcią lokalnej społeczności. Ks. Bliziński, rozpoczynając pracę w Liskowie (ziemia kaliska), prowadził, jak to określił, „walkę z dworami” i niechęcią ziemian do zmian. Wspominał, że niechęć lokalnej społeczności była podyktowana tym, że był „za młody”¹⁹. Ks. Wiśniewski rozpoczynając pracę w Borkowicach (ziemia radomska), próbując wprowadzać zmiany w lokalnym handlu doświadczył

18 Tamże, s. 15.

19 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, s. 41–42.

oporu ze strony zamieszkujących okolice Żydów, którzy jego działania zgłaszali do władz zaborczych²⁰. Ks. Lasocki opisując okres działalności w Różanie (ziemia łomżyńska) – poprzedzający i w czasie rewolucji 1905 r. – wspominał o niechęci lokalnej społeczności, której „zaufanie i szacunek i nic współpracy” zdobył dopiero ukazując swoje zaangażowanie i gospodarność²¹.

Praca w parafiach w przypadku biografii każdego z duchownych wiązała się także z prowadzeniem działalności społeczno-oświatowej. Można przypuszczać, że czynnikiem, który znacząco wpłynął na tak szeroką działalność autorów materiałów biograficznych w środowisku lokalnym, była potrzeba przeciwdziałania władzom zaborczym i zrusyfikowanemu systemowi szkół, którego sami doświadczyli. Ks. Lasocki, wspominając potrzebę organizacji szkolnictwa, wskazywał na sytuacje, które utwierdzały go w przekonaniu o konieczności podjęcia działań na rzecz opieki i kształcenia młodego pokolenia. Jedną z przyczyn było pozostawienie dzieci włościańskich bez opieki. Podkreślał jednocześnie, że na zwrócenie uwagi i działań w kierunku organizacji szkolnictwa elementarnego wpływ miała jego matka. Pisał, że dzięki niej był bardziej wrażliwy na potrzebę kształcenia najmłodszych. Okres rządów Apuchtina określał „wściekłym czasem”²², dlatego też po rozpoczęciu pracy duszpasterskiej w Baboszewie inicjował zakładanie ochronek – sprawowano w nich opiekę nad dziećmi i prowadzono tajne nauczanie. Za równie ważne postrzegał fachowe przygotowanie zawodowe, w „Stanisławówce” inicjował kursy ochraniarsko-nauczycielskie.

Podjęcie pracy w Liskowie było dla ks. Blizińskiego jednym z największych punktów zwrotnych. We wspomnieniach opisywał „stan parafii”, którą otrzymał i wskazywał na wiele obszarów koniecznych do zmiany. Szczególnie ważną była sfera oświaty – inicjował i sam prowadził tajne nauczanie na plebanii²³ oraz wspierał zakładanie ochronek Polskiej Macierzy Szkolnej²⁴. W celu ożywienia lokalnej społeczności zainicjował założenie chóru parafialnego²⁵, wystawia-

20 MDS, sygn., *Autobiografia, księga II-ga*, k. 6.

21 I. Lasocki, *Luźna wiązanka wspomnień*, s. 32.

22 Tamże, s. 123.

23 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, s. 69.

24 Tamże, s. 68–69.

25 Tamże, s. 49.

nie amatorskich sztuk teatralnych przez młodzież²⁶, propagował czytelnictwo „Zorzy” i „Gazety Świątecznej”²⁷ oraz zrzeszał mieszkańców wsi w kółkach włościańskich i spółkach rolniczo-handlowych, szerząc ideę spółdzielczości²⁸. Szczególnie znaczenie miała także prowadzona praca niepodległościowa – kolportowanie na terenie parafii nielegalnego czasopisma „Polak”²⁹. Punkt zwrotny dla ks. Blizińskiego, jakim było objęcie parafii w Liskowie, wpłynęło na jego dalsze losy i związanie się z parafią do końca życia.

Podejmowanie przez ks. Wiśniewskiego pracy w różnych parafiach stawiało przed duchownym za każdym razem nowe wyzwania. Wchodząc w nowe środowisko i rozpoczynając prace w środowisku lokalnym, szczególną uwagę skupiał na działalności społeczno-oświatowej. W przededniu pierwszej wojny światowej był organizatorem ochronek, a do ich prowadzenia zaangażował Siostry Służki³⁰. Zakładał zrzeszenia rolnicze wśród włościan³¹, inicjował powołanie straży ogniowej³², założył przyfabryczną bibliotekę³³. Działając na terenie Radomia, inicjował nauczanie wśród środowisk nieelitarnych, prowadził kursy wieczorowe³⁴, urządzał pogadanki, odczyty, wycieczki³⁵. Był kolekcjonerem pamiątek, a w jego opinii działanie to było „formą pracy dla ojczyzny”³⁶ poprzez próbę ocalenia pamiątek historycznych i wykorzystywania ich w celach edukacyjnych. Zebrane eksponaty posłużyły do rozwoju ruchu krajoznawczego w Radomiu.

Punkty zwrotne – mające równocześnie zewnętrzny i wewnętrzny charakter – w biografii duchownych stanowiły także osoby, książki i miejsca będące inspiracją do działań. Ks. Bliziński wspominał, że jako osoba pochodząca z miasta, rozpoczynając pracę w Liskowie, niewiele wiedział o uprawie

26 Tamże, s. 68.

27 Tamże, s. 50.

28 Tamże, s. 51–54.

29 Tamże, s. 67.

30 MDS, *Autobiografia, księga I-sza*, k. 53.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże, k. 55.

34 Tamże, k. 76.

35 Tamże, k. 82.

36 Tamże, k. 79.

roli i hodowli zwierząt. Potrzeba wprowadzenia zmian sprawiła, że zaczął studiować książki rolnicze i drogą samokształcenia zdobywał potrzebne informacje. Podkreślał, że szczególnie ważnym źródłem wiedzy fachowej były zachodnioeuropejskie (angielskie) broszury o kooperatywach spółdzielczych, z których czerpał wzory³⁷. Wszyscy trzej duchowni wspominali o osobach, które spotkali na swojej drodze i których działalność uznali za godną naśladowania. Postaci te uznać można nie tylko za wzory, ale także za punkty zwrotne, które wpłynęły na zachowania i postawy księży. Ks. Bliziński za wzór postaw stawiał ks. Chmielewskiego, który przygotowywał go do sakramentu i Komunii Świętej, pisał również o ks. Stanisławie Chodyńskim, którego uznawał za wzór wychowawcy³⁸. Z kolei ks. Wiśniewski w autobiografii wskazywał, że „mistrzami na drodze do badania tajemnic wiedzy” byli jego prywatni nauczyciele – Karol Gąsowski i A. Domański³⁹. Szczególną rolę przypisywał także ks. Władysławowi Zalewskiemu, który był jego przyjacielem, namawiał go i wspierał w pisaniu monografii o parafiach⁴⁰. W opisie wzorów wychowawczych ks. Lasocki pisał, że rozwiązania pedagogiczne wprowadzane w szkole czerpał z doświadczeń innych pedagogów. Wspominał o działalności oświatowo-pedagogicznej Cecylii Plater-Zyberk. Podkreślał potrzebę znajomości i stosowania zasad psychologii doświadczalnej, wskazując na zasługi w tym obszarze Anieli Szycówny, Szymona Dicksteina, Ludwika Jeleńskiej, Antoniego Karbowiaka⁴¹. Za szczególnie ważną uważał myśl pedagogiczną Fryderyka Wilhelma Foerстера i dewizę „szkoła nie tylko powinna kształcić, lecz i wychowywać”⁴².

W materiałach biograficznych duchowni pisali o miejscach, które odwiedzali, będących dla nich inspiracją do działania. Dla ks. Blizińskiego punktem zwrotnym były wyjazdy do zaboru pruskiego, gdzie widział inaczej urządzone i prowadzone gospodarstwa, inne zabudowania, które stały się dla niego inspiracją do wprowadzenia zmian⁴³. Twierdził, że podróże do Poznania pozwalały

37 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, s. 52.

38 *Tamże*, s. 33.

39 *MDS, Autobiografia, księga I-sza*, k. 12–13.

40 *Tamże*, k. 29.

41 I. Lasocki, *Luźna wiązanka wspomnień*, s. 8.

42 *Tamże*, s. 13.

43 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, s. 113.

mu na spotkania z działaczami organizującymi różnego typu koła i spółki, z których mógł czerpać doświadczenie. O wyjazdach, które były inspiracją do działań, pisał także ks. Wiśniewski. Wspominał o podróży do Lwowa, gdzie u ks. Józefa Pelczera zwiedzał Dom dla Sług św. Zyty (na wzór tej instytucji założył podobną w Radomiu)⁴⁴. Wzory działalności spółdzielczej czerpał od ks. Piotra Wawrzyniaka, do którego udał się do Mogilna, by obserwować jego pracę⁴⁵. Za ważne podróże ze względu na duchowe przeżycia wskazywał wyjazdy do Rzymu⁴⁶.

Na występowanie punktów zwrotnych w biografii duchownych wpływ miały także wydarzenia historyczne. Okres pierwszej wojny światowej, w przypadku duchownych, wiązał się z kontynuacją działań, a także koniecznością zwiększonego zaangażowania w działalność społeczną i podejmowaniem pracy, która była odpowiedzią na zmieniającą się społeczną rzeczywistość. Ks. Bliźniński okres ten we wspomnieniach opisał bardzo ogólnie, wskazywał, że lata wojny były okresem niepewności, związanej z brakiem bezpieczeństwa, co łączyło się m.in. z niedziałającymi sądami i policją⁴⁷. Chcąc przeciwdziałać i wprowadzić ład i poczucie bezpieczeństwa, w 1915 r. w Liskowie zorganizował sądy obywatelskie, których zadaniem było rozstrzyganie spraw cywilnych i karnych, przydzielił także zadania straży ogniowej, która miała pilnować porządku. Czas pierwszej wojny światowej był dla ks. Wiśniewskiego szczególnie przełomowy. W 1913 r. otrzymał propozycję objęcia probostwa w Borkowicach⁴⁸, a przyjazd do nowej parafii zbiegł się z wydarzeniami wojennymi. Relacjonując rozpoczęcie działalności, postanowił „całymi siłami dążyć do podniesienia oświaty”⁴⁹, ponadto chciał pobudzić lokalną społeczność, propagując ideę spółdzielczości. W realizacji planów w przededniu pierwszej wojny światowej mierzył się z formalnymi trudnościami z zalegalizowaniem szkoły oraz nadzorem władz zaborczych. Ks. Wiśniewski skupił uwagę władz carskich po próbie usunięcia ze wsi

44 MDS, sygn. ???Autobiografia, księga I-sza, k. 72.

45 Tamże.

46 Tamże, 48.

47 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, s. 117.

48 MDS, sygn. *Autobiografia*, księga II-ga, k. 5–6.

49 Tamże, k. 5.

portretów cara Mikołaja II⁵⁰. Nowe obszary działalności w okresie pierwszej wojny światowej (sierpień 1914 – luty 1915) podjął także ks. Lasocki. W Płocku pełnił funkcję prezesa Komitetu Obywatelskiego. Okres ten wspominał jako czas niepewności spowodowany sytuacją polityczną ziem polskich. W 1931 r. pisał: „Dreszcz mnie jeszcze dziś przejmuje na wspomnienie tej wściekle denerwującej i przygnębiającej niepewności przy otwarciu codziennym po nocy oczu: czy dziś w Płocku są Moskale, czy już Niemcy – czy jeszcze są Niemcy, a może znów Moskale?!”⁵¹.

Poszukując w materiałach biograficznych duchownych punktów zwrotnych i przyjmując założenie, że na zmianę ich zachowania i postawy miały wpływ różne osoby, postawiono pytanie, czy księża Błiziński, Wiśniewski i Lasocki mogli być osobami, które stanowiły punkt zwrotny w biografii innych osób? Działaniami, które starali się wprowadzić, oddziaływali na zmiany wśród parafian i lokalnych społeczności. Ks. Błiziński po objęciu parafii w Liskowie wprowadził dla dzieci przygotowującej się do sakramentu I Komunii Świętej przyrzeczenie trzeźwości oraz zasadę sadzenia drzewek przy drodze. Pisząc o efektach tych działań, wskazywał na zmniejszenie spożycia alkoholu wśród młodzieży, a także zwiększenie poziomu poszanowania dla dobra wspólnego⁵². Działalność ks. Wiśniewskiego była zapewne punktem zwrotnym w biografii kilku Żydów, Żydówek i osób wyznania prawosławnego, które zgłosiły się do księdza i z jego rąk otrzymały sakrament chrztu. Wspominał, że działania te dla niego samego i dla osób, które zmieniły wiarę, spowodowały nieprzyjemności ze strony części członków lokalnej społeczności⁵³. We wspomnieniach ks. Lasockiego wskazać można, że prowadzona przez niego działalność w instytucjach oświatowo-opiekuńczych opierała się na etyce chrześcijańskiej, której przestrzegania wymagał od podopiecznych. Pisząc o siedmioklasowej szkole polskiej, żeńskiej, udziałowej w Płocku, wskazywał cele jej działalności wychowawczo-oświatowej: „[...] powinna wykształcić swoją uczennicę w taki sposób, aby w życiu, w którego szranki wstępuje, zyskując i chleb dla siebie, stała się

50 Tamże, k. 7.

51 I. Lasocki, *Luźna wiązanka wspomnień*, s. 43.

52 *Wspomnienia z mego życia i pracy*, s. 49, 60–61.

53 MDS, *Autobiografia, księga I-sza*, k. 67–69, 79.

możliwie najużyteczniejszym członkiem społeczeństwa i umiała spełniać spływające nań obowiązki osobiste, rodzinne i społeczne”⁵⁴. Realizacja programu wychowawczego szkoły zapewne wpływała na kształtowanie postaw adolescentek mających w dorosłym życiu kierować się wartościami, w których przebiegała ich socjalizacja wtórna, te były związane z realizacją wzorca „Matki-Polki” i „Katoliczki-Polki”.

Zakończenie

Wskazane punkty zwrotne w życiu duchownych katolickich miały bardzo różnorodny charakter, od znaczących/kluczowych doświadczeń wpływających na przebieg życia, po te mające mniejszą siłę oddziaływania, lecz nadal rzutujących na podejmowane działania oraz przyjmowane i realizowane cele życiowe. Większość z punktów zwrotnych była wynikiem stopniowego, addytywnego i dłuższego procesu, będącego następstwem życiowych etapów. W analizowanych biografiach autorzy nie przedstawiali punktów zwrotnych jako epifanii – nagłych i niespodziewanych objawień.

Analizowane dokumenty osobiste pozostawione przez duchownych przedstawiają obraz działalności księży katolickich zaangażowanych w społeczne, opiekuńcze i oświatowe działania. Opisywane praktyki i doświadczenia – wykorzystanie ich punktu widzenia – służyło do ukazania indywidualnych podmiotów i ich aktywności w przestrzeni społecznej w Królestwie Polskim. Jednocześnie ich wydarzenia życiowe mogą być uznane za doświadczenia przedstawicieli jednego pokolenia i mogą być w przyszłości wykorzystane do przedstawienia obrazu biografii zbiorowej – duchownych katolickich na początku XX w.⁵⁵ Ich przeżycia – szczególnie te wynikające ze społeczno-politycznej sytuacji ziem polskich i ograniczeń władz zaborczych – mocno wpływały na kształtowanie się tożsamości tej grupy i uwydatniały obszary działań społeczno-oświatowych wymagających zmiany, co mogło wpływać na zwiększenie ich zaangażowania.

54 I. Lasocki, *Luźna wiązanka wspomnień*, s. 1.

55 Szerzej o biografii zbiorowej: E. H. Hoerning, *Rola wydarzeń życiowych: doświadczenia i rewitalizacja w perspektywie biograficznej*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa – Poznań 1990, s. 177.

Podjęte analizy wpisują się w nurt badań biograficznych, w których wykorzystano wspomnienia i autobiografię do przedstawienia z subiektywnej perspektywy księży punktów zwrotnych i ich doświadczeń w czasie wchodzenia ziem polskich w nowoczesność. Zaproponowana analiza jest jednym z głosów w dyskusji o wymiarach ich praktycznej działalności. Tę można analizować z uwzględnieniem innych perspektyw teoretyczno-metodologicznych. Prześledzono indywidualne biografie księży Wiśniewskiego i Bliźnińskiego od wczesnych lat dziecięcych z uwzględnieniem zmian i ciągłości w osobowości duchownych oraz wpływ roli kultury symbolicznej i kultury socjetalnej⁵⁶, która na przełomie XIX i XX w. w szczególności ulegała intensywnym przeobrażeniom. Możliwe jest także zastosowanie zasad kulturologicznej analizy biograficznej – związanej z czasem historycznym, w którym żyli autorzy wspomnień. Zebrany materiał biograficzny duchownych katolickich można poddać również analizie z uwzględnieniem metod analizy lingwistycznej, semantycznej czy socjolingwistycznej⁵⁷, a także zastosować nowatorskie podejście i wykorzystać narracyjno-lingwistyczną metodę analizy tekstu narracyjnego⁵⁸.

Streszczenie: W niniejszym artykule poddam analizie wspomnienia ks. Wacława Bliźnińskiego i ks. Ignacego Lasockiego oraz autobiografię ks. Jana Wiśniewskiego. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie punktów zwrotnych w biografiach duchownych katolickich, które oddziaływały na podejmowanie przez nich działalności społecznej, oświatowej i opiekuńczej na przełomie XIX i XX w. w Królestwie Polskim. Okres działalności księży związany był z czasem silnych przemian modernizacyjnych i społecznych ziem polskich na przełomie XIX i XX w. W pierwszej części artykułu – teoretycznej – nakreślę problematykę punktów zwrotnych i przełomów życiowych oraz przedstawię źródła do badań i informacje biograficzne o autorach materiałów osobistych. W drugiej części – analitycznej – omówię wskazane w badanym materiale źródłowym punkty

56 A. Kłoskowska, *Kulturologiczna analiza biograficzna*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, s. 177.

57 Na możliwość wykorzystania tych metod wskazywali: J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Teoretyczny i empiryczny status metody biograficznej we współczesnej socjologii*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa – Poznań 1990, s. 4.

58 O założeniach metody i jej wykorzystaniu pisała A. Krawczyk, *Doświadczenie międzykulturowości. Na podstawie narracji młodych osób dorosłych pochodzenia żydowskiego*, Łódź 2023, s. 77 i dalej.

zwrotne, skupiając się głównie na wydarzeniach z przełomu XIX i XX w. do 1918 r., które były związane z działalnością społeczną, oświatową i opiekuńczą.

Słowa kluczowe: biografia, punkt zwrotny, działalność społeczno-oświatowa, działalność opiekuńcza, duchowni katolicy, Królestwo Polskie.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu, akta osobowe Jana Wiśniewskiego, sygn. FW-54. Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Korotyńskich, *Lasocki Ignacy – ksiądz prałat*, sygn. 1270.

Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu, *Autobiografia ks. Jana Wiśniewskiego napisana w 1916 r. Księga I-sza*.

Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu, *Autobiografia Księdza Jana Wiśniewskiego, Księga II-ga*.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, Materiały ks. Wacława Blizińskiego, rkps. I/1–I/9.

Opracowania

Całek A., *Przełomy w życiu twórców – od archeologii pojęcia do praktyki badawczej, w: Biografie nieoczywiste. Przełom, kryzys, transgresja w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. M. Karkowska, Łódź 2018, s. 85–96.

Dobrowolska D., *Przebieg życia – fazy – wydarzenia*, „Kultura i Społeczeństwo”, 36 (1992) nr 2, s. 84–87.

Duszczyk-Michalak L., Korzan D., *Ignacy Lasocki – (nie)znany płocki organizator, pedagog i działacz społeczny*, „Edukacja Obywatelska” „Edukacja Obywatelska”, 1 (2015) s. 1–28.

Fidos J., Olszewski D., *Ks. Jan Wiśniewski 1876–1943: życie i działalność*, Kielce 2000.

Gajewski S., *Społeczna działalność duchowieństwa w Królestwie Polskim 1905–1914*, Lublin 1990.

Hoerning E. H., *Rola wydarzeń życiowych: doświadczenia i rewitalizacja w perspektywie biograficznej*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa – Poznań 1990, s. 127–136.

Kęszka S., *Źródła o pracy i życiu ks. prałata Wacława Blizińskiego*, Kalisz 2006.

Kęszka S., *Życie i dzieło ks. prałata Wacława Blizińskiego 1870–1944*, Kalisz 2008.

Kłoskowska K., *Kulturologiczna analiza biograficzna*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa – Poznań 1990, s. 171–196.

- Krawczyk A., *Doświadczenie międzykulturowości. Na podstawie narracji młodych osób dorosłych pochodzenia żydowskiego*, Łódź 2023.
- Lasocińska K., *Kreatywność, transgresje i autokreacja – przełomy biograficzne a potrzeba twórczości osób dorosłych*, w: *Stażość i zmienność w biografii. Przełomy biograficzne*, red. E. Dubas, A. Gutowska, Łódź 2019, s. 105–122.
- Lasocki I., *Luźna wiazanka wspomnień z działań własnych i ludzi mi bliskich w dziedzinie szkolnictwa polskiego, głównie płockiego*, Płock 1931.
- Lasocki I., *Najświętsza Maryja Panna w kanwie luźnej – życia mojego*, Płock 1931.
- Macieszyna M., *Pamiętnik Płocczanki*, oprac. i przedm. A. M. Stogowska, Płock 1996.
- Marszałek-Trzebińska Ż., *Ksiądz Wacław Bliziński i jego dzieło na rzecz rodziny wiejskiej w Liskowie (1870–1944)*, „Wychowanie w Rodzinie”, 18 (2018) nr 2, s. 17–30, DOI: 10.34616/wwr20182.017.030.
- Pekaniec A., *Czy w tej biografii jest kobieta? Kobieta literatura dokumentu osobistego od początku XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*, Kraków 2013.
- Stogowska A. M., *Edukatorzy: wychowankowie szkoły płockiej zwanej „Małachowianką”*, Płock 2016.
- Włodarek J., Ziółkowski M., *Teoretyczny i empiryczny status metody biograficznej we współczesnej socjologii*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa – Poznań 1990, s. 3–9.
- Wójcik W., *Ks. Jan Wiśniewski (1876–1943)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 6 (1963) s. 279–294, DOI: 10.31743/abmk.6413.
- Wspomnienia z mego życia i pracy*, oprac. G. Waliś, Szczęśne 2017.